

Elatiboa

elativo / élatif / elative

1. Leku baten barnetik kanpora doan higidura adierazten duen kasua *elati*boa deitzen da. Adibidez; Txomin *etxetik* jaigoda.

2. Batzutan, →superlatibo erlatiboari ere *elati*boa deitzen zaio.

Elebitasuna

Bai «elebitasuna» eta bai «eleaniztasuna», hizkuntz ukipenezko →egoera batetan gerta daitezkeen fenomeno bezala ulertzen dira egun. «→Hizkuntz ukipen» kontzeptua orokorragoa da eta neutroagoa, «elebitasun» kontzeptua baino, eta ez da hau bezain higatua. Hizkuntz ukipenezko egoeran, bi barietate linguistikoko daude harremanetan eta txandaka erabiltzen dira.

Dagoeneko txit ezaguna denez, ez elebitasun hitza erabili da zientzi alor bakoitzean (linguistikian, soziologian, psikologian, eta abar) →adiera bakar batez, ez berezi diren elebitasun-motei ezarri zaizkien hitzak ere; eta are gutxiago, jakina, zientzia batetik bestera igarotzean. Halaz ere, bai izendapenen batasunari buruz, bai elebitasunaz arduratzen diren zientzi joera guztientzako tipologia bakun eta beharbestekoari buruz, saiaketa batzu izan dira; eta gauza bera zientzia bakoitzeko joerei buruz. Hein batez gugandik hurbil eta beraz pisudunagoa ere bai, eta berriki samar gertatua, hor dago Sánchez Carrión-ek eskaini diguna: «*Bilingüismo-Diglosia. Contacto de lenguas*» (ikus «Soziolinguistika» hitz-sarrerari dagokion bibliografia); hein batez, hemen guk jarraitua.

1) Elebitasunaren lehendabiziko zedarriztapen bat, ukipenean gertaturiko barietate linguistikoen arteko «hizkuntz distantzia»ren arabera egin liteke; eta, gutxienez, bi harreman-maila hauek berezi: hizkuntza desberdinen artean gertatzen den «elebitasuna» batetik; eta hizkuntza bereko mota desberdinen artean gertatzen den «dialektobitasuna» bestetik. (Nahiz berorien arteko mugaketa oso erlatiboa izan; baina, soziologiari dagokionez, interes handikoa).

2) Teoriaren mailan jarriz gero, ondoko erizpide horien arabera sailka genetzake elebitasuna (eta gauza berbera egin liteke dialektobitasunaz eta eleaniztasunaz):

- a) «Gizabanazkoa» (zenbait aldiz, bertikal ere deitu izana);
- b) «Gizartezkoa» (zenbait aldiz, bide beretik, horizontal deitu izana). Kasu honetan, gizarte-talde zehatz baten multzo osoan barrena gerta daiteke: edo, goitik, gizarte guztian batera; edo behetik, gizarte-talde horretako zenbait sektoretan bakarrik (esate baterako: jatorrizko diferentzien arabera; edo adin, bizileku, sexu, lanbide, eta abarrezko diferentzien arabera). Gizartezko elebitasunaren barruan, bestalde, gizabanazko elebitasuna gertatzen da: osoki, batzutan; hein handi edo txikian, bestetan.
- c) «Lurraldezkoa»: geografi lurralde batetan (Euskal Herrian, adibidez), nahiz muga politikoeekin ez egokitua izan (estatu-mugak edo beste), edo kultur lurralde batetan, eta abar, bi hizkuntzaren arteko harremana eta txandaketa gertatzen denean. Lurraldezko elebitasunean, ondoko egoera hauek gerta daitezke: Gizabanazko elebitasun eta elebakartasuna, gizartezko elebitasuna eta elebakartasuna, eta elealbotasuna (berau bere mota eta maila guztietan); edo egoera guztiok batera, gure herrian gertatzen denaren arabera.

Bi hizkuntza elkarren ondoan gertatu, eta praktikan bion arteko txandaketarik ez dagoenean, «elealbotasuna» aipatzen da. Berau ere mota batzutakoa izan daiteke:

- a) «Gizabanazkoa» pertsona batek mementu batetik aurrera, bigarren mintzaira bat erabiltzen duenean («ukipenezkoa», hain zuzen); ordu-ra artean erabili zuena sekula ez darabilelarik; urrats hau elebitasunetzko aldi baten ondoren ematen bada ere. Hitz batez, mintzaira honetako elebakartasunetik, mintzaira

hartako elebakartasunera pasa denean.

- b) «Gizartezkoa»: zenbait sektoretan, eta praktikan, hizkuntza honetako elebakartasuna ematen denean; eta, era berean, eta gizarte-talde bereko beste zenbait sektoretan (edo gizarte osoan), hizkuntza hartako elebakartasuna ematen denean. Sektore batzutan, bestalde, gerta daiteke elebitasunik; baina elebitasunik ez izatea ere gerta daiteke.

3) a) «Lurraldezkoa» lurralde batetan, Euskal Herrian esate baterako, hizkuntza honetan, eta honetan bakarrik, mintzatzen den geografi eskualde bat, eta hizkuntza hartan, eta hartan bakarrik, mintzatzen den beste eskualde bat, ematen direnean; edo hizkuntza horietako batetan bakarrik mintzatzen den eskualde bat eta bi hizkuntzak elebitasunean erabiltzen dituen beste eskualde bat ematen direnean; edo-ta hizkuntza honetan bakarrik mintzatzen den eskualde bat, hizkuntza hartan bakarrik mintzatzen den beste eskualde bat (gehienetan aurreko bi eskualdeen artean) ematen direnean.

4) «Elebitasun orekatua» (ikus «Elebitasun orekatua» lema). Ukipenean dauden bi hizkuntzen artean halako berdintasun-harremana gertatzen denean; bi hizkuntza horiei buruz, jokabide eta hizkuntz erabilera berberak daudenean; eta, azkenik, erabilera horri buruzko txandaketa ere berbera denean, «elebitasun orekatua» dagoela esaten da. Gerta daiteke, beraz, maila guztietan: gizabanazkoa izan daiteke, edo gizartezkoa, edo lurraldezkoa; alegia, gizabanazko elebitasun orekatua, gizartezko elebitasun orekatua eta lurraldezko elebitasun orekatua gerta daitezke; baina izan daiteke, era berean, ez gertatzea.

«Elealbotasun orekatua», berriz, hau izango litzateke, teoriiaz bederen: ukipenean dauden bi hizkuntzak berdintasun-harremanean egotea; baina →txandaketarik gabe: ez gizabanazkorik, ez gizartezkorik edo lurraldezkorik.

Gerta daiteke ere, ordea, «elebitasun orekagabea»: gizabanakoaren, gizartearen

edo lurraldearen mailetan. Eta, bide beretik, elealbotasun orekagabea izan daiteke.

Elebitasunari buruz egiten dugun sailkapen horren arabera: «orekatua/orekagabea», uler daiteke elebitasunari buruzko hiztegirik gehiena. Adibidez:

- a) «Elebitasuna» (elebitasun orekatuaren kide gisa)/«sasi-elebitasuna» (alegia, elebitasun orekagabea).
- b) «Eleparetasuna»/«elebitasuna»: lehenengoan, bi hizkuntzen jabego osoa dago, egiazki bi hizkuntzak sarturik daudelarik; bigarrenean, aldiz, hizkuntza bat eta erdi ezagutzen direla esan beharko da.
- d) «Simetrikoa»/«asimetrikoa»: alde batetik, ukipenean dauden bi hizkuntzen ezaguera osoa (edo ez-osoa) dela adieraziz, baita erabilera-bal-dintzapenei dagokienez.
- e) «Koordinatua»/«menpekoa» (edo «konposatua»). Lehenengoaren kasuan, bai hizkuntzak berak (bai, hau delarik hizkuntza bakoitzak adierazten duen semazko munduak ere), arras desberdindurik daude, eta arras bereziki ere erabiltzen dira. Bigarrenean, aldiz, ez. Menpeko elebitasun honen ezaugarria da, hain zuzen, →«hizkuntz interferentzia». Alde bakar batetara gerta daiteke, eta orduan hizkuntzetako bat «hizkuntz iturri» edo «hizkuntz iturburu» bihurtzen da; bigarren hizkuntza, horretara, «hizkuntz ontzi» edo «hizkuntz helburu» bihurtzen delarik. Baina bi alderdietara ere batera gerta daiteke, eta orduan hizkuntzazko ebaketa maila desberdinetara irits daiteke, «hizkuntza mixtoak» sortuz, mota eta maila desberdinetan.
- f) «Egonkorra/atzeranzkoa», alegia, elebitasun horren indarkuntzaren aldekoa baldin bada egoera, joera nagusiaren arabera; edo-ta, alderantziz, elebakartasunaren aldera. Kasu honetan, aukera bikuna dago: «elebitasun normaltzaille»aren bitartez, «hizkuntzaren berreskuratze»ra joan daiteke: eta «elebitasun ordez-

- katzaile»aren bitartez, berriz, hizkuntz ordezkapenera joan daiteke.
- g) «Eragilea/jasalea», sortzaile eta jasotzaile baldin bada; edo-ta jasotzaile (zein sortzaile).
- h) «Digloskioa/diglosigabea» (ikus honetaz *Diglosia* lema) ukipenean dauden bi hizkuntzen harremanetan eta erabileran banaketa zuzena, edo partiketa, dagoen ala ez dagoen kontu. Honi buruzko baldintzaileak, hauek dira: hizkuntza berean ematen diren barietate linguistikoak (→argota, →dialektoak, →koinea, mintzaira idatzia, eta abar); ukipenean dauden mintzairak; gizartezko eremu eta betekizunak (adibidez: familia, jokoak, eskola, administrazioa, eta abar); baita aipatuak diren topiko edo gaiak. Hemen baleudeke bestelako izendapen batzu: «elebitasun instituzionala», «ofiziala», «eskola-koa», edo «elebitasun berezia», «kulturazkoa», eta abar.
- i) «Harremanetarakoa» («funtzionala» ere deitua zenbait aldiz) /«berdintzailea». Lehenengoa beste hizkuntzaz baliatzen diren pertsonekin edo giza-taldeekin mintzatzeko, eta ez besterako erabiltzen da; bigarrenak beste hizkuntzan mintzatzan den gizarte edo talde sozialean integrazioa du helburua. Arrazoin eragileak dira bereizgarria, hitz batez; eta horregatik erabili izan da gehien-gehienik gizabanako mailan.
- j) «Goiztarra»/«berankorra», nagusia bestela esanik. Lau urteak bete baino lehenago edo bete ondoren.
- k) «Naturala»/«ez-naturala», edo ezarria (edo «berezkoa/ezarria»).
- l) «Onartua»/«ez onartua» eta abar.

Ohar bat egin beharra dago hemen: hitz eta dikotomia horiek guztiak erlazio-batasun osoan erabili behar direla (bakanka baizik ez dira elkarren ukatzaile); eta dikotomia bakoitzaren zedarriketean gertatu ohi diren mailaketa-diferentziak ere ezin direla ahaztu.

M. J. Azurmendi
Itz.: Txillardegi

Elebitasun orekatua

Teoriaren mailan «elebitasun orekatua» gerta badaiteke ere, halako batasuna badago itxuraz ikertzaileen artean: praktikan, eta gaur gaurkoz bederen, ezinezkoa da. Hala ere, →elebitasunen artean motarik desiragarriena denez gero, baita zenbait gizartetan bilatua den eredu soziolinguistikoa ere, borobiltasun-nahirik batere gabe, honela zedarritzen saia gaitetzke:

1) *Gizabanazko mailan*

a) Hizkuntzazko ikuspegiaren arabera, hau uler liteke: →gaitasun linguistikoaren ezaguera-maila berbera izatea bi hizkuntzetan; eta, batera, hizkuntza bakoitzean «gaitasun linguistiko» hori ahalik eta gorena izatea; edo-ta, gutxienez, elebakarrarengan gertatu ohi den gaitasun-maila bera. (Hipotesi honen arabera, inolako →«hizkuntz interferentzia»rik ez egotea pentsa liteke)).

b) Soziologiaren ikuspegiaren arabera: bi hizkuntzek garrantzi edo irudi berbera edukitzea; eta, beraz, biekiko istimu eta jarrera berdinak izatea (ahalmenaz, ospez, gizarte-egoeraz, eta abar). Eta, hori guztia dela bide, bai nolakotasunez bai zenbatasunez, bi mintzairok erabilkuntza berbera egitea.

c) Psikologiaren ikuspegiaren arabera: barne-baretasun osoa izatea: berez-kotasuna osoa izatea, hizkuntza bata zein bestea erabiltzekotan, biok berdinzki, inolako baldintzarik gabe (eta hau edozein hizketa-lagunekin, edozein gizartelalor edo betebeharretan, edozein gai edo topikotan, eta abar).

d) Historiaren ikuspegiaren arabera: gaurko elebitasun-→egoeraren egonkortasunari buruzko segurtamena; baita jarraikitasun hori mugagabe gertatuko dela jakiteko ere.

2) *Gizarte eta lurralde mailan*

a) Barne-taldeak (bertakoak) eta kanpo-taldeak (kanpotikakoak), bai pertsonen mailan bai gizarte-taldeenean, maila berean elebidunak izatea adieraziko luke horrek delako barne-talde, gizarte edo lurraldean. Euskal Herrian, esate bate-